

**Looking at America to Turn Back Modernizing Thai
Society : An Analytical Perspective of Phra
Brahmagunabhorn (P.A. Payutto)**

Asst. Prof. Dhanapon Somwang
Dhanapon.so@spu.ac.th
Sripatum University
Bangkok Thailand

**Presented at an International Conference
On
SYNCRETISM IN SOUTH AND SOUTHEAST ASIA: ADOPTION AND ADAPTATION
(การผสมผสานทางศาสนากับวัฒนธรรมท้องถิ่นในเอเชียใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
: การรับและปรับใช้อย่างกลมกลืน)**

To celebrate
The 225th Anniversary of the Foundation of the Chakri Dynasty and Ratanakosin Bangkok City
Diamond Jubilee of the Accession to the Throne of His Majesty Bhumibol Adulyadej, King of Thailand
and the completion of the 60th Anniversary of the UNESCO
Institute of Language and Culture for Rural Development, Mahidol University, Thailand
May 24-27, 2007, Bangkok, Thailand

**SOUTH AND SOUTHEAST ASIAN ASSOCIATION FOR THE STUDY OF CULTURE AND
RELIGION (SSEASR)
International Association for the History of Religions (IAHR), Member of CIPSH
Under the auspices of UNESCO**

Looking at America to Turn Back Modernizing Thai Society : An Analytical Perspective of Phra Brahmaganabhorn (P.A. Payutto)

Asst. Prof. Dhanapon Somwang*

Dhanapon.so@spu.ac.th

Sripatum University
Bangkok Thailand

Abstract

Venerable Phra Brahmaganabhorn (Prayudh Payutto) is widely acknowledged and respected in Thailand, especially among Buddhist scholars and intellectuals of almost all spheres, as the author of *Buddhadhamma* and for his profound insight on how to apply Buddhist teachings to the world civilization and concrete modern problems. He has also written essays and published numerous booklets presenting Buddhist perspectives in many academic fields ; education, economics and the science, etc. The application of the *Buddhadhamma* to a wide range of social issues is thus a specific characteristic of Venerable Phra Brahmaganabhorn's writings.

Phra Brahmaganabhorn views American society as a model of progress and can be referred to as representative of Western societies. Many countries in the world admire the American society as their model for creation of a peaceful and prosperous society. The progress of American society as the most developed country in the world related to and abundance of material goods, convenience and various comforts. But at the same time, American society now is experiencing a cultural crisis which may result in radical changes in the near future. The case of American society is cited and criticized by him in many places, especially in “Looking to America to solve Thailand’s problems” (1987), “Looking at the World Peace through the background of globalization civilization”(1999) “Getting to Know America, Turning Back to View Thai Potentiality”(2003) and others.

Phra Brahmaganabhorn investigates the background of American society in several aspects, i.e. human rights, democracy, education, family, equality, freedom and so on. He founded that American society as the symbol of the modern civilization now is turning to decline and is still far from desirable society. This means that, in his opinion, modern civilization is the legacy or bad *Kamma* have created by human beings in the twentieth century, which is going to exert an influence on humanity of the twenty-first century. The citizens of the twenty-first century are going to have to deal with problems which are the legacy of the twentieth century. He analyzed that American society is representative of capitalism. In his opinion, capitalism and socialism, ostensibly two different an opposing systems, are both, in reality, united under materialism. The collapse of communist socialism does not spell the soundness of capitalism. On the contrary, it implies that, of the two predominant forms of materialism, as the failure of one has been witnessed, that of the other can be expected.

---

*B.A.,B.Ed., M.A. (Comparative Religion) Mahidol University, Ph.D.(candidate) Mahachulalongkorn Buddhist University and lecturer at Sripatum University, Bangkok, Thailand

In his perspective, Buddhist wisdom is very valuable as it can solve our problems and create modern civilization. Because the Buddhist wisdom see human beings as neighbors co-habitants of this world. We are all equal in the eyes of the natural laws, being equally subject to the laws of nature. This is a master wisdom in Buddhism because it is the source of knowledge and other principles. For him, Buddhist wisdom is the foundation of modern civilization.

พระพุทธศาสนากับการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยของสังคมไทย

นับเป็นเวลาหลายศตวรรษที่พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้ามายังดินแดน อันเป็นที่ตั้งของประเทศไทย และได้กลายเป็นส่วนหนึ่งแห่งวิถีชีวิตของคนไทย และเป็นส่วนอันสำคัญที่ได้หล่อหลอมวัฒนธรรมไทยให้มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมอื่น ๆ กระบวนการดังกล่าวนี้ ได้ดำเนินผ่านบทบาทของพระสงฆ์ผู้ทรงศีลและภูมิปัญญาทุกยุคสมัย ประวัติความเป็นมาของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย จึงเป็นประวัติศาสตร์ของพระสงฆ์ผู้เพียรพยายามที่จะเผยแผ่หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาให้เหมาะสมกับยุคสมัยต่างๆ

ในแต่ละยุคที่ผ่านมา จึงปรากฏภูมิพระสงฆ์ในฐานะตัวแทนของสถาบันพระพุทธศาสนาที่มีภูมิปัญญาและแสดงบทบาทที่โดดเด่น เช่น ในสมัยเริ่มแรกการเข้ามาเผยแผ่ของพระพุทธศาสนาในดินแดนของประเทศไทย ก็จะเห็นบทบาทของพระโศภะและพระอุตตระ ผู้เป็นพระอรหันต์ที่ได้ดำเนินบทบาทในการประดิษฐานพระพุทธศาสนาเถรวาทในดินแดนแถบนี้ ในสมัยสุโขทัย ผ่านบทบาทของพระมหาเถรสังฆราช พระมหาธรรมราชาลิไทย ผู้ได้ทรงออกผนวชชั่วคราว และได้ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือเตภูมิกถา หรือไตรภูมิพระร่วง ซึ่งเป็นวรรณคดีที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทยมาตั้งแต่สุโขทัย จนถึงปัจจุบัน(พระราชวรมุณี 2530 : 269 ; ชลธิรา กัดอยู่ 2527 : 168) ในสมัยล้านนา อันเป็นยุคที่เรียกว่ายุคทองแห่งวรรณคดีทางพระพุทธศาสนา ก็ปรากฏพระสงฆ์ที่เป็นนักปราชญ์ ผู้มีความสามารถที่โดดเด่นเป็นจำนวนมากเช่นกัน โดยเฉพาะในด้านการรณาคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งบางเล่มยังใช้เป็นตำราสำคัญในหลักสูตรการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน เช่น มงคลดถุที่ปนิของพระสิริมังคลาจารย์ ชินกาลมาลีปกรณ์ ของพระรัตนปัญญา จามเทววงศ์ของพระโพธิธิริงยี สารดถสังคหะ ของพระนันทาจารย์เป็นต้น ในสมัยกรุงศรีอยุธยา แม้จะไม่ปรากฏพระสงฆ์ที่โดดเด่นเช่นสมัยล้านนา

ต่อมา สังคมไทยก็ได้ก้าวเข้าสู่จุดเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ นั่นคือ การก้าวไปสู่ความเป็นสังคมสมัยใหม่ตามแบบอย่างตะวันตก ซึ่งเริ่มมาตั้งแต่สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ได้ทรงพยายามฟื้นฟูพระพุทธศาสนาโดยการอธิบายพระพุทธศาสนาในเชิงเหตุผล เป็นวิทยาศาสตร์หรือสอดคล้องกับวิทยาศาสตร์ อันเป็นตัวแทนวิทยาการตะวันตกที่ไหลบ่าเข้ามาสู่สังคมไทยในสมัยนั้น และในสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้ทรงใช้ระบบการเมืองการบริหาร เพื่อปรับประเทศเข้าสู่ยุคใหม่ กระบวนการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยไปสู่ความเจริญสมัยใหม่นี้ ส่วนหนึ่งและเป็นส่วนสำคัญที่นอกจากบทบาทของทางการเมืองแล้ว ก็ได้อาศัยบทบาทของพระสงฆ์ในการนำสังคมไทยเข้าสู่ความเจริญสมัยใหม่เช่นกัน นั่นคือ บทบาทของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ผู้ทรงถือกำเนิดในราชตระกูล และทรงมีผลงานอย่างมากมาย ทั้งบทบรรยาย บทพระราชนิพนธ์ เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนังสือนวโกวาท ซึ่งอาจถือเป็นหนังสือ คู่มือชาวพุทธไทยสมัยใหม่ในสมัยนั้น ที่พระองค์ได้ทรงวางไว้เพื่อเป็นธรรมเนียมชีวิตที่จะคอยตรวจสอบและกำกับความเป็นชาวพุทธที่ดี ซึ่งอาจนับงานนิพนธ์ที่ “ไม่มีงานเขียนหรืองานนิพนธ์ของบุคคลใด ในประวัติศาสตร์ชาติไทยที่จะได้รับการพิมพ์เผยแพร่เป็นจำนวนมากเท่า และเป็นเวลานานทำงานพระนิพนธ์ของพระองค์ท่าน” (สุวรรณ สถาอาพันธ์ 2529 : 20) บทบาทของพระองค์ดังกล่าว เป็นเรื่องสะทอนสำคัญถึงการปรับเปลี่ยนสังคมจารีตเข้าสู่ความเจริญสมัยใหม่ หรือเป็นการเชื่อมโยงภูมิปัญญาดั้งเดิมเข้าสู่ภูมิปัญญาสมัยใหม่ (พระเทพเวที 2538 : 15-18)

ในบรรดากลุ่มและขบวนการทางพระพุทธศาสนาที่เกิดขึ้นในสังคมสมัยใหม่เป็นจำนวนมากนั้น พระพรหมคุณาภรณ์(ประยุทธ์ ปยุตโต) นับเป็นพระภิกษุสงฆ์อีกรูปหนึ่งที่มีความคิดและบทบาทในฐานะนักคิดชาวพุทธในปัจจุบันที่ได้รับยอมรับและวิพากษ์วิจารณ์มากที่สุดทั้งในประเทศและต่างประเทศว่า เป็นพระภิกษุสงฆ์สมัยใหม่ (modern monk) ในประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาของไทย ที่สามารถเชื่อมโยงพุทธธรรมและพุทธวิธีมาประยุกต์ใช้กับชีวิตและสังคมในโลกสมัยใหม่ได้อย่างมีคุณค่าและเหมาะสม โดยการเสนอแนวความคิดและทางออกในการแก้ไขปัญหาในบริบทสังคมยุคโลกาภิวัตน์อย่างเป็นระบบ สืบต่อจากสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสและพุทธทาสภิกขุ (Olson 1995 : 14 – 15) โดยท่านเป็นพระภิกษุสงฆ์ที่เป็นนักวิชาการผู้ทรงความรู้ทางโลกและทางพระพุทธศาสนาอย่างกว้างขวางลึกซึ้ง มีผลงานด้านงานเขียนและการบรรยายเป็นที่ยอมรับทั้งภายในและต่างประเทศ ทั้งนี้มิใช่เพราะท่านจะมีทัศนะและมีการตีความคำสอนทางพระพุทธศาสนาประยุกต์เข้ากับวิชาการสมัยใหม่ได้อย่างเหมาะสมเท่านั้น หากแต่รูปแบบวิธีการศึกษาและวิธีการนำเสนอของท่านยังเป็นระบบตามหลักวิชาการสมัยใหม่อีกด้วย ท่านจึงเป็นพระนักวิชาการ (a scholar monk) รูปแรกที่มีการอ้างอิงงานอย่างเป็นระบบและอย่างทั่วถึง (Jackson 1990 : 138) ผลงานของท่านจึงได้รับการพิจารณาว่าเป็นงานของนักวิชาการและเพื่อนักวิชาการ โดยแท้ (ปริชา ช้างขวัญยืน 2535 : 57) ในขณะเดียวกัน ท่านเองกลับมีสถานภาพเป็นพระภิกษุนักปฏิรูปตามแนวจารีตนิยม ที่มีแนวทางในการอธิบายและตีความคำสอนทางพระพุทธศาสนา ที่อิงอาศัยจารีตประเพณีและพยายามรักษาคำอธิบายตามตัวอักษรของพระไตรปิฎกเป็นหลัก (ภัทรพร สิริกาญจน 2532 : 6) ผลงานของท่านจึงเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางในหมู่นักวิชาการและคนรุ่นใหม่

มองอเมริกาหยั่งถึงอารยธรรมของโลก

กล่าวได้ว่า ในปัจจุบัน ไม่มีพระภิกษุสงฆ์ไทยรูปใด ที่จะอธิบายหลักพุทธธรรมโดยเชื่อมโยงสัมพันธ์และครอบคลุมถึงปัญหาและความเปลี่ยนแปลงของโลกยุคปัจจุบันในมิติต่างๆ อย่างรอบด้านและเป็นรูปธรรมเท่ากับพระพรหมคุณาภรณ์

ผลงานหลายชิ้นของพระพรหมคุณาภรณ์ ท่านได้สืบสาว วิเคราะห์เหตุปัจจัยความเป็นมาของรากฐานความคิดของระบบต่างๆ ที่เป็นพื้นฐานของสังคมยุคปัจจุบัน และใช้หลักพุทธธรรมเป็นหลักในการวิเคราะห์ระบบเหล่านี้้อย่างถึงแก่น ผลงานของท่านจึงครอบคลุมศาสตร์ต่างๆ อันเป็นรากฐานแห่งระบบของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นเศรษฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ การศึกษา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี นิติศาสตร์ ศิลปศาสตร์ สิทธิมนุษยชน สันติภาพ และอื่นๆ

นอกเหนือจากวิเคราะห์รากฐานความคิดของระบบต่างๆ ในสังคมปัจจุบันโดยตรงแล้ว กรณีศึกษาที่ท่านได้ยกมาเป็นตัวอย่างในการวิเคราะห์ที่เป็นรูปธรรมมากที่สุด เห็นจะได้แก่ การหยิบยกเอาสังคมอเมริกันมาอธิบายและวิเคราะห์เพื่อให้เห็นถึงภูมิหลัง พัฒนาการ และสภาพของโลกยุคปัจจุบัน ผลงานหลักๆ เช่น มองอเมริกามาแก้ปัญหาไทย (2525), ทางสายอิสรภาพของการศึกษาไทย (2534) การพัฒนาที่ยั่งยืน (2538) มองสันติภาพโลกผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์ (2542), พระธรรมทูตไทย : เบิกทางสู่อารยธรรมใหม่ (2545) รัฐจักอเมริกา หันมาดูศักยภาพของไทย (2546) เป็นต้น

เหตุผลในการยกเอาสังคมอเมริกันมาเป็นตัวอย่างดังกล่าวนี้ คงมิใช่เพราะท่านเห็นว่าอเมริกาเป็นประเทศผู้นำของโลก ที่มีความก้าวหน้าที่ยิ่งใหญ่ และขยายอิทธิพลไปทั่วโลก จนหลายๆ คนและหลายประเทศยึดถือเป็นแบบอย่างในการสร้างสรรค์ชีวิตและสังคมของตนเท่านั้น แต่เหตุผลสำคัญประการหนึ่งก็คือ การสะท้อนให้เห็นปัญหาของอารยธรรมปัจจุบันผ่านสังคมอเมริกัน ดังท่านกล่าวว่า

“การที่ยกเอาตัวอย่างปัญหาในสังคมอเมริกันขึ้นมากล่าวนี้ มิใช่หมายความว่า สังคมอเมริกันเป็นสังคมที่เลวร้ายกว่าสังคมอื่นๆ ยังมีหลายประเทศที่มีปัญหาสังคมที่เลวร้ายรุนแรงยิ่งกว่าสังคมอเมริกัน แต่สังคมอเมริกันนั้น ปรากฏตัวเด่นออกมาในยุคปัจจุบันว่า เป็นสังคมที่นิยมความเป็นอิสระเสรี มีสถานภาพ และเป็นตัว

ชูในเรื่องสิทธิมนุษยชน พร้อมกันนั้น ผู้คนจำนวนมากในโลกปัจจุบันก็ชื่นชมเชื่อถือด้วยความไม่รู้จักเจตนาถ่วงเท่ถึงกับเหมือนจะเอาสังคมอเมริกันเป็นแบบอย่างในการสร้างสรรค์สังคมแห่งสันติสุข อีกทั้งสังคมอเมริกันนั้น ก็มีปัญหาพิเศษที่มีลักษณะเฉพาะของคนที่จะต้องแก้ไขหลายปมอีกเป็นอันมาก บุคคลที่คิดสร้างสรรค์จะต้องรู้เข้าใจอย่างถูกต้องและเท่าทัน ทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้หลงละเลิง เเทอเทิมและตกอยู่ในความประมาท แม้แต่ว่า ถ้าใครยอมรับสังคมอเมริกันว่า เป็นสังคมที่เจริญรุ่งเรืองดีมีความสุขที่สุด ก็จะได้คิดขึ้นว่า แม้แต่สังคมที่ถือว่าอยู่ในกฎกติกาพัฒนาแล้วอย่างสูงสุดของโลกเวลานี้ ก็ยังอยู่ห่างไกลจากความเป็นสังคมที่พึงปรารถนา” (พระธรรมปิฎก 2541 : 17)

มองอเมริกามาแก้ปัญหาของไทย

ยิ่งไปกว่านั้น เหตุผลสำคัญยิ่งประการหนึ่ง ที่ทำให้ท่านวิเคราะห์สังคมอเมริกันเป็นพิเศษ ก็เพราะท่านเห็นว่า “[สังคมอเมริกัน] มีอิทธิพลส่งผลกระทบต่อชีวิต ต่อสังคมไทย ของเรา และต่อชะตากรรมของโลก... เป็นชนชาติ เป็นประเทศ และเป็นสังคมที่มีกำลังอำนาจทั้งทางการเมือง การทหาร เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในปัจจุบัน และคนไทยก็มีค่านิยมเลียนแบบวิถีชีวิตอย่างอเมริกันนั้นด้วย” (พระธรรมปิฎก 2542 : (12))

ในหนังสือ “มองอเมริกามาแก้ปัญหาไทย” (2525) ที่ท่านได้วิเคราะห์ถึงสภาพของสังคมอเมริกัน โดยสืบถึงภูมิหลังของสังคมอเมริกันว่า สังคมอเมริกันและสังคมตะวันตกทั้งหมด มีภูมิหลังทางสังคมเดิมที่มีรากฐานมาจากวัฒนธรรมอุตสาหกรรม อันเป็นวัฒนธรรมที่ชาวตะวันตกต้องต่อสู้เพื่อเอาชนะความขาดแคลนต่างๆ เพื่อให้เกิดความรุ่งพร้อมขึ้น จนกลายเป็นสังคมอุตสาหกรรม(industrial society) ที่ทำให้เกิดความรุ่งพร้อมบริบูรณ์ขึ้นในสังคมอเมริกัน ในช่วงท้ายวัฒนธรรมอุตสาหกรรมนี้ได้เป็นวัฒนธรรมที่มุ่งหมายหรือใฝ่ถึงความสำเร็จ (success culture) มากยิ่งขึ้น และในเบื้องปลายก็ได้กลายเป็นสู่วัฒนธรรมแห่งการแข่งขัน และกลายเป็นสังคมนักบริโภค (consumer society) ที่มีความรุ่งพร้อมสมบูรณ์ต่างๆ จนปัจจุบัน สังคมอเมริกันได้เป็นสังคมที่ผ่านอุตสาหกรรม (Post-industrial Society)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าสังคมอเมริกันจะมีความรุ่งพร้อมทางด้านวัตถุ แต่ก็ไม่ได้ช่วยให้ชาวอเมริกันมีความสุขที่แท้จริง ในขณะที่เดียวกันระบบแข่งขันของวัฒนธรรมใฝ่สำเร็จก็ได้กลายเป็นสภาพที่บีบคั้นชีวิต ก่อให้เกิดความกดดัน กลายเป็นความทุกข์ในชีวิตและสังคม ลักษณะดังกล่าวนี้จึงได้กลายเป็นวิกฤตการณ์ทางวัฒนธรรม (cultural crisis) ที่ทำให้เกิดความสับสนในทางจิตใจ และก่อให้เกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “Young America Turns Eastward – อเมริกันคนหนุ่มสาวหันไปทางตะวันออก” คือ กระบวนการที่คนรุ่นใหม่ได้หันมาสนใจศาสนาในทางตะวันออก ไม่ว่าจะเป็นศาสนาฮินดู พุทธศาสนานิกายต่างๆ (มองอเมริกาฯ น. 18)

สภาพของสังคมอเมริกัดังกล่าวนี้ แตกต่างกันอย่างยิ่งกับสภาพภูมิหลังของสังคมไทยที่มีภูมิหลังและรากฐานทางสังคมอุตสาหกรรม และไม่มีวัฒนธรรมอุตสาหกรรมแบบตะวันตก หากแต่สังคมไทยเป็นสังคมที่รับเอาแบบอย่างความเจริญของสังคมตะวันตก ก้าวขึ้นตอนมาเป็นสังคมบริโภค ดังท่านได้พูดถึงการตามฝรั่งของคนไทย (พระราชวรมณี 2528 : 92) ว่า

"บางอย่าง เราตามแต่เปลือก ไม่ได้เอาเนื้อมาด้วย
บางอย่าง เราตามฝรั่ง แต่ล้าหน้าเลยฝรั่งไป
บางอย่าง เราตามฝรั่ง แต่ตามไม่ครบกระบวนการ
บางอย่าง ไปตามเรื่องที่ฝรั่งเองก็ผิคืออยู่แล้ว ก็เลยผิไปด้วย"

ลักษณะดังกล่าวนี้ ลองวิเคราะห์ดูก็จะเห็นได้ไม่ยากว่า มีส่วนไหนบ้างที่เราเป็นอย่างที่ว่านี้ แต่ผลแห่งการตามฝรั่งนี้ ทำให้คนวิเศษฝรั่งคนหนึ่งของท่านอ้างถึง คือ Norman Jacobs ซึ่งเข้ามาวิจัยเรื่องการพัฒนาในประเทศไทย แม้จะเป็น

งานวิจัยเมื่อ 30 กว่าปีก่อน แต่ก็ทำให้เห็นภาพของการที่ประเทศไทยจะพยายามที่จะเจริญให้ทันสมัยอย่างประเทศตะวันตก ในหนังสือชื่อ “Modernization Without Development-ทันสมัยแต่ไม่พัฒนา” ซึ่งมีความหมายว่า ประเทศไทยมีความทันสมัยจริง แต่ไม่ได้พัฒนา ดังท่านกล่าวว่า “คำว่าทันสมัยนั้นอย่างหนึ่ง พัฒนาก็อย่างหนึ่ง ไม่ใช่อย่างเดียวกัน ประเทศไทยอาจมีความเจริญรุ่งเรืองในภายนอก ในทางวัตถุ มีดีกรบบ้านช่อง ถนนหนทางมากมาย มีการปกครองระบอบประชาธิปไตย มีระบบเศรษฐกิจแบบตะวันตกอะไรต่างๆ แต่ในแง่เนื้อหาแล้ว ไม่มีการพัฒนาเลย”(พระราชวรณูนิ 2528 :93)

รัฐจักรอเมริกาหันมาดูศักยภาพของไทย

ในหนังสือที่ท่านได้วิเคราะห์ภูมิหลังและความเป็นมาของสังคมนอเมริกันล่าสุด (2546) คือ “รัฐจักรอเมริกา หันมาดูศักยภาพของไทย ” ทำให้เห็นถึงเหตุปัจจัยที่ทำให้อเมริกาก้าวมาสู่การเป็นประเทศผู้นำโลกในปัจจุบัน สามารถแผ่อิทธิพลไปเป็นโลกาภิวัตน์ และสามารถเป็นผู้จัดระเบียบโลกใหม่ได้ โดยผ่านอุดมคติบุกฝ้าพรมแดน (idea of the frontier) อุดมคติแห่งอิสระเสรีภาพ (ideal of freedom) อุดมคติแห่งความก้าวหน้า (ideal of progress) และอุดมคติแห่งประชาธิปไตย (ideal of democracy) อุดมคติเหล่านี้ทำให้คนอเมริกันมุ่งมั่นในการบุกฝ้าพรมแดนออกไปเรื่อยๆ จนล้าออกไปถึงพรมแดนแห่งการสื่อสารอวกาศ (frontier of space) ความก้าวหน้าด้านคอมพิวเตอร์ (frontier of cyberspace)

พระพรหมคุณาภรณ์เห็นว่า ภูมิหลังและความเป็นมาของสังคมนอเมริกัน มีความแตกต่างจากสภาพของสังคมไทยมาก ทั้งนี้เพราะสังคมไทยมีคติที่ยาวนานกว่าสังคมนอเมริกา และคนไทยส่วนใหญ่อยู่ในดินแดนที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางวัตถุเป็นพื้นฐาน ดังคำพูดที่ว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” ท่านได้ชี้ให้เห็นว่า สภาพดังกล่าวนี้ สะท้อนให้เห็นได้จากคำไทย 2 คำ ที่แสดงถึงคตินิยมและวิถีชีวิตของคนไทยอย่างชัดเจน คือ คำว่า “สนุก” และคำว่า “บุญ”

“ “สนุก” เป็นอาการของความรื่นเริงพอใจและเสวยผลแห่งความพรั่งพร้อมสุขสบายทางวัตถุและทางสังคม คือ ความพึงพอใจร่วมกัน สังคมที่อุดมสมบูรณ์อยู่สุขสบาย จะไม่ค่อยมีเรื่องราวให้ตระหนกตกใจ และภัยอันตรายให้ตื่นเต็นบ่อนัก... พร้อมกับความสนุก ซึ่งเป็นอาการแสดงออกด้านรูปธรรม คนไทยมีคำว่า “บุญ” เป็นหลักเชิดชูทางนามธรรม เป็นทั้งความหวังและใฝ่นิยมทางจิตใจ “บุญ” นี้แหละเป็นจุดหมายที่คนไทยมุ่งไปเอาหรือไปให้ถึง “บุญ” เชื่อมโยงลงไปถึง “กรรม” และ “ธรรม” ที่เป็นฐานลึกลงไป” (พระธรรมปิฎก 2546 : 47-48)

ในสังคมไทยที่ผ่านมา ความสนุกและบุญ จึงเป็นคตินิยมและวิถีชีวิตของคนไทยที่แสดงออกอย่างชัดเจน และนับเป็น “ความวิเศษอย่างหนึ่งของวัฒนธรรมไทย ที่สามารถบูรณาการความสนุกกับบุญเข้าด้วยกัน”

เมื่อสังคมไทยได้เปลี่ยนไปสู่สังคมสมัยใหม่ คตินิยมและวิถีชีวิตตามวัฒนธรรมแบบเดิมดังกล่าวก็เริ่มเลือนลางและเสื่อมหายขาดตอนไป เหลือแต่รูปแบบ “แม้แต่คติ “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” ก็แทบจะกลายเป็นคำแห่งความทรงจำในอดีต”

การก้าวไปสู่ระบบการแข่งขันแบบตะวันตกภายใต้อิทธิพลโลกาภิวัตน์นี้ พระพรหมคุณาภรณ์เห็นว่า สังคมไทยจะต้องตระหนักถึงภูมิหลังของสังคมไทยที่อยู่กับสภาพความสะดวกสบาย ไม่ต้องดิ้นรนต่อสู้ จะต้องปรับตัวเข้ากับความสำคัญกับความศักดิ์สิทธิ์ของกฎกติกาในสังคม มีสติปัญญาผู้ตระหนักต่อสถานการณ์ต่างๆ และจะต้องตระหนักถึงภูมิหลังทางสังคมที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงกับสังคมนอเมริกา ดังท่านได้ตั้งข้อสังเกตว่า

“อเมริกามีแต่จริยธรรมสำหรับสังคมยุคบุกฝ้า พอสังคมถึงที่หมาย อยู่สบาย ก็ไม่มีจริยธรรมที่จะรับช่วงต่อไป ประเทศของเขาแม้จะก้าวหน้าด้านวัตถุเทคโนโลยีและอำนาจ แต่ชีวิตและภายในสังคมของตนเองพอนเผด็จที่เขาเองก็วิตกกังวลกันอยู่นักหนา ส่วนสังคมของเรานั้นตรงกันข้าม กล่าวคือ สังคมไทยเคยมีจริยธรรมเหมาะสมกับยามสุขสบาย แต่ถึงยุคต้องบุกฝ้า จริยธรรมถึงจะมี ก็คั้นขึ้นมาใช้ไม่ทัน” (พระธรรมปิฎก 2546 : 61-62)

ในระบบแห่งการแข่งขันในยุคปัจจุบัน ท่านจึงได้เตือนให้สังคมโลกตระหนักถึงภาวะความเป็นจริงแห่งระบบดังกล่าว โดยท่านได้วิเคราะห์เจาะลึกลงไปถึงส่วนย่อยแห่งความเจริญในยุคปัจจุบัน ซึ่งให้เห็นถึงการแข่งขันที่เป็นสภาพโลกาภิวัตน์ ที่ผู้คนต่างมุ่งหวังว่า ความเจริญก้าวหน้าทางด้านวัตถุจะนำไปสู่ความมั่งคั่งและความสุขสมบูรณ์ ภาวะดังกล่าวนี้อาจนำไปสู่ความพินาศเสื่อมโทรมของโลกได้ ดังท่านได้กล่าวไว้ว่า

“เวลานี้ ถือกันว่าโลกเป็นเวทีของการแข่งขัน ประเทศชาติต่างๆ ก็คิดถึงแต่การที่จะแข่งขันกัน เมืองไทยเราก็พลอยรับเอาลัทธินี้เข้ามาด้วย และพูดกันเกร่อถึงการพยายามแข่งขันให้สู้เขาได้ เมื่อมองในแง่นี้ ก็เป็นการเอาแต่ตัวของแต่ละประเทศ แต่ในการแก้ปัญหาของโลก ระบบการแข่งขันแบบนี้ไม่มีทางแก้ปัญหาได้สำเร็จ มีแต่จะทำให้โลกพินาศ เพราะในที่สุด มันจะกลับมาซ้ำเติมปัญหาที่ว่ามาทั้งหมด เช่น ทำให้ธรรมชาติแวดล้อมแก่ไม่ได้ เพราะว่าเมื่อต่างคนต่างแข่งขันหาผลประโยชน์ หรือว่าต่างคนต่างคิด แบ่งแยกกัน มันก็แก่ไม่ได้ มนุษย์จึงมาถึงจุดติดตัน” (พระธรรมปิฎก 2546 : 105)

และท่านได้ชี้ให้เห็นถึงศักยภาพที่แท้จริงของมนุษย์ในระบบแห่งการแข่งขันไว้ว่า

“ศักยภาพที่แท้จริงของมนุษย์ มิใช่การเอาชนะธรรมชาติ แต่เหนือกว่านั้น คือ ความสามารถที่จะทำให้ชีวิต สังคม และธรรมชาติดำเนินไปด้วยดีอย่างเกื้อกูลแก่กันและกันมากยิ่งขึ้น ๆ เบียดเบียนกันน้อยลงๆ จนกระทั่งเป็นโลกที่เป็นสุข ไร้การเบียดเบียน อารยธรรมที่เป็นเช่นนี้แหละคืออารยธรรมที่แท้ ซึ่งเกิดจากการแก้ไขปรับปรุงอารยธรรมปัจจุบันที่อยู่ในแนวทางของตะวันตก ไปเป็นอารยธรรมใหม่” (พระธรรมปิฎก 2546 : 145)

ระบบการแข่งขันในสายอารยธรรมโลกตามแนวตะวันตกปัจจุบันนี้ จึงเป็นการพัฒนาไปสู่ความไม่ยั่งยืน การนำพาโลกไปสู่อารยธรรมใหม่ในวิถีแห่งภูมิปัญญาแบบพุทธศาสนา และการพัฒนาสังคมไทยไปสู่ฐานแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืน พระพรหมคุณาภรณ์เห็นว่า สังคมไทยจะต้องยอมรับความเป็นจริงของสังคมไทยในปัจจุบัน และเรียนรู้ความเป็นจริงของสังคมโลก มองเห็นระบบความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงมนุษย์ ธรรมชาติ และสังคมเข้าด้วยกัน สามารถพัฒนาและสร้างสรรค์ความรู้และปัญญาให้เข้าถึงความจริงของสิ่งต่างๆ เพื่อที่จะนำชีวิตและโลกไปสู่สันติสุขและอารยธรรมที่ยั่งยืนได้ เมื่อทำได้ดังนี้ สังคมไทยก็จะก้าวไปสู่การเป็นผู้นำโลกแห่งการแข่งขันได้อย่างแท้จริง ดังท่านได้ชี้ให้เห็นถึงความจริงและศักยภาพของสังคมไทยว่า

“ยอมรับหรือไม่ว่า เวลานี้สังคมไทยของเราได้มีสภาพจิตของความเป็นผู้ตามและผู้รับ จนกระทั่งไม่รู้ตัว เพราะได้แฝงฝังลงไปอยู่ในจิตไร้สำนึกแล้ว ถ้ายอมรับ ก็จะต้องปลุกกันให้ตื่นขึ้นมา คือ ต้องปลุกเร้าจิตสำนึกในความเป็นผู้นำและเป็นผู้ให้ โดยรำลึกตระหนักว่า การที่จะเป็นผู้นำได้ก็ต้องเป็นผู้ให้ คือมีอะไรที่จะให้แก่เขา ความคิดว่า เจริญอย่างฝรั่งคือมีกินมีใช้อย่างฝรั่งนั้น เป็นความคิดที่ล้าหลังห่างไกล แม้แต่ความคิดว่า เจริญอย่างฝรั่งคือทำได้อย่างฝรั่ง ก็ยังไม่เพียงพอ ภารกิจของผู้นำโลกเวลานี้ ต้องถึงขั้นที่ว่า มีอะไรที่จะนำมาใช้แก้ปัญหาที่ฝรั่งได้ทำไว้ และนำโลกไปสู่วิถีแห่งการพัฒนาอย่างใหม่ ซึ่งเป็นภารกิจของผู้นำซึ่งมีดีที่จะให้ได้อย่างแท้จริง” (มหาวิทยาลัยพระพุทธานุศาสตร์แห่งโลก 2546 : 28)

พระพุทธศาสนากับการก้าวไปสู่ความทันสมัยของสังคมไทย : จากวัฒนธรรมไสยศาสตร์สู่วัฒนธรรมพุทธศาสตร์ และจากวัฒนธรรมเทคโนโลยีสู่วัฒนธรรมวิทยาศาสตร์

พระพรหมคุณาภรณ์ได้ตั้งข้อสังเกตถึงการพัฒนาประเทศไทยโดยการตามสังคมตะวันตกหรือสังคมอเมริกัน ซึ่งถือเป็นตัวแทนอารยธรรมตะวันตกว่า โลกในยุคที่ผ่านมา เป็นโลกที่เจริญด้วยวิทยาศาสตร์มาก มนุษย์ก็มักจะนิยมวิทยาศาสตร์หรือคลั่งวิทยาศาสตร์ (Scientism) มีความภาคภูมิใจในวิทยาศาสตร์ จนกระทั่งวิทยาศาสตร์มีสถานะสูงสุดด้วยเหตุผลสำคัญ 2 ประการ (พระธรรมปิฎก 2543 : 82) คือ ประการแรก วิทยาศาสตร์เป็นความหวังและความฝันอัน

สูงสุดของมนุษยชาติว่า จะนำมนุษย์ไปสู่ความสุขสมบูรณ์ และประการที่สอง วิทยาศาสตร์ได้ก้าวเข้ามาเป็นมาตรฐานสำหรับวัดความจริงทุกสิ่งทุกอย่าง และวิชาการทั้งหลายก็พยายามปรับตัวให้เป็นวิทยาศาสตร์ดังกล่าวมา เช่น เศรษฐศาสตร์ จิตวิทยา เป็นต้น ซึ่งท่านเห็นว่า

"มองดูแง่หนึ่งก็เป็นการสวนทางกันและน่าขำ ในยุคที่ผ่านมา พวกนักจิตวิทยาได้พยายามไปเป็นวิทยาศาสตร์ ถึงขนาดที่ยุคหนึ่งบอกว่า จิตใจนี้ไม่รู้จะดูได้อย่างไร มองไม่รู้ ก็เลยเอาจิตวิทยามาเป็นศาสตร์แห่งพฤติกรรมไปเลย จิตวิทยาตามตัวอักษร แปลว่าวิชาว่าด้วยจิตใจ แต่ไป ๆ มา ๆ เรื่องจิตทำไมกลายเป็นเรื่องพฤติกรรมไป นี่ก็จิตวิทยาสมัยใหม่ แต่ตอนนี้ที่น่าแปลกก็คือ นักวิทยาศาสตร์ใหม่ฝ่ายฟิสิกส์ที่เป็นฝ่ายรูปธรรมเอง กลับมาสนใจเรื่องจิต ขณะที่นักจิตวิทยาหันไปศึกษาเรื่องรูปธรรม"(พระธรรมปิฎก 2543 :86)

พระพรหมคุณาภรณ์ นอกจากจะวิเคราะห์ถึงสภาพของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแล้ว ยังได้วิเคราะห์ให้เห็นถึงลักษณะของสังคมไทยว่า เมื่อวิทยาการและศาสตร์ต่าง ๆ ที่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้เริ่มไหลบ่าเข้ามาสู่สังคมไทยนั้น มีข้อที่แตกต่างไปจากแหล่งกำเนิดเดิมในประเทศตะวันตกมาก ที่เกิดมาจากภูมิหลังของสังคมและวัฒนธรรมที่ต้องเพียรพยายามที่จะแก้ไขปัญหาความขาดแคลน ต่อสู้สร้างสรรค์เพื่อให้เกิดผลผลิตต่าง ๆ ขึ้น จนทำให้เกิดระบบอุตสาหกรรมขึ้นมา ซึ่งโดยรากศัพท์แล้ว อุตสาหกรรม หรือ Industry ในภาษาอังกฤษ แปลว่า ความขยันหมั่นเพียร ความอดทน อุตสาหกรรมเพียร อันเป็นความหมายที่แท้จริง เพราะถ้าหากไม่ขยันหมั่นเพียรแล้ว ตะวันตกก็ไม่สามารถที่จะสร้างอุตสาหกรรมได้สำเร็จ ซึ่งท่านเรียกว่า เป็นวัฒนธรรมอุตสาหกรรม หรือวัฒนธรรมแห่งการสู้ลิ่งยาก ซึ่งท่านเห็นว่า วัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมอุตสาหกรรมนี้ได้มีส่วนในการสร้างพื้นฐานให้คนในสังคมตะวันตกมีข้อได้เปรียบในการพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมาพร้อมกับสภาพจิตใจที่มีความใฝ่รู้และสู้ลิ่งยาก (พระธรรมปิฎก 2543 :42) คนตะวันตกจึงมีจิตใจแบบวิทยาศาสตร์และได้พัฒนาเทคโนโลยีมาพร้อมกับวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ คือ *"การที่บุคคลมีลักษณะจิตใจแบบใฝ่รู้ ชอบเหตุผล ชอบพิสูจน์ ทดลอง ไม่ยอมเชื่ออะไรง่าย ๆ"* นั่นเอง ในขณะที่สังคมไทยเป็นสังคมที่มีพื้นฐานแห่งความอุดมสมบูรณ์มาก มีภูมิอากาศภูมิประเทศที่อยู่สบาย ดังคติที่แสดงภูมิลักษณะของไทย คือ *"ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว"* ดังนั้น จึงไม่ต้องดิ้นรน ต่อสู้หรือขยันหมั่นเพียรก็มีอยู่มีกิน และเมื่อเงื่อนไขต่าง ๆ เปลี่ยนไป วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้ามา คนไทยก็ก้าวไปสู่การเป็นนักบริโภคที่ไม่มีความสามารถในการผลิต พระพรหมคุณาภรณ์จึงเห็นว่าความสัมพันธ์ของคนไทยกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีปัญหาที่สำคัญอยู่ 2 ประการ คือ) ประการแรก สังคมไทยไม่มีพื้นฐานวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ คือ คนไทยขาดวิถีชีวิตจิตใจที่ชอบใฝ่รู้ ชอบเหตุผล ไม่เชื่อง่าย ไม่หลงมงาย ชอบค้นคว้า ชอบพิสูจน์ทดลอง และชอบวิเคราะห์สืบสาวหาเหตุปัจจัย หรืออาจจะเรียกว่า *ขาดความใฝ่รู้* และประการที่สองสังคมไทยไม่มีพื้นฐานวัฒนธรรมอุตสาหกรรมหรือวัฒนธรรมแห่งการสร้างสรรค์ สังคมไทยไม่มีฐานแห่งการเป็นนักผลิต ทั้งนี้ก็เพราะว่าสังคมไทยมีภูมิหลังของชีวิตที่สุขสบาย ถือคติว่า ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว ธรรมชาติอันนวย มีความอุดมสมบูรณ์ จึงไม่ต้องดิ้นรนต่อสู้หรือสร้างสรรค์สิ่งใด ๆ และยิ่งเมื่อรับเทคโนโลยีที่คนอื่นผลิตแล้วเข้ามา ก็ยิ่งส่งเสริมการเสพบริโภคมากยิ่งขึ้น และนำไปสู่ความเป็นคนมักง่าย ขาดความเพียรพยายาม เห็นแก่ความสนุกสนานและสะดวกสบาย หรืออาจจะเรียกว่า *ขาดความสู้ลิ่งยาก* ดังท่านได้ตั้งข้อสังเกตว่า

"โดยทั่วไปถือว่า วิทยาศาสตร์คู่กับเทคโนโลยี แต่น่าสังเกตว่า เวลานี้คนไทยไม่ค่อยรู้จักและไม่สนใจวิทยาศาสตร์ แต่ชอบใช้เทคโนโลยี (เชิงเสพเชิงบริโภค ยิ่งกว่านั้น ยังจับคู่ใหม่เอาเทคโนโลยีมาเข้ากับไสยศาสตร์ โดยเชื่อไสยศาสตร์และใช้เทคโนโลยี กลายเป็นว่าไสยศาสตร์กับเทคโนโลยีเกี่ยวพันกันไปได้ ดีในสังคมไทย"(พระธรรมปิฎก 2543 :87)

นอกจากนี้ ท่านได้ตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับสถานภาพของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในสังคมไทยในที่เดียวกันอีกว่า

"วิทยาศาสตร์เข้ามาเมืองไทย 100 กว่าปีแล้ว ในยุคแรกกระแสความเชื่อวิทยาศาสตร์ไหลแรงมาก แต่สภาพปัจจุบันของสังคมไทย ก็คือ ความกลาดเคลื่อนแพร่หลายของไสยศาสตร์ น่าจะถามเช่นเดียวกันว่า วิทยาศาสตร์ทำงานไม่สำเร็จในสังคมไทย หรือว่าคนไทยไม่สามารถเข้าถึงวิทยาศาสตร์เอง"

อย่างไรก็ตาม ก็มีได้หมายความว่า ท่านจะยอมรับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีว่าเป็นทางออกที่ดีที่สุดสำหรับสังคมไทยในปัจจุบัน ทั้งนี้ท่านได้ตั้งข้อสังเกตว่า วัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมอุตสาหกรรมของตนเองวันต่อนั้น ยังมีข้อบกพร่องที่จะต้องปรับปรุงหลายประการ เช่น การที่มุ่งเน้นการตอบสนองการมุ่งแสวงหาผลประโยชน์และเอาชนะคู่แข่งกัน แสวงหาอำนาจและความได้เปรียบในทุกวิถี และที่สำคัญยิ่งก็คือ ตั้งอยู่บนฐานความคิดที่จะพิชิตธรรมชาติหรือเอาชนะธรรมชาติ เพื่อนำมาตอบสนองและปรนเปรอความสุขให้กับตนเองให้มากที่สุด ลักษณะปัญหาที่เกิดจากการพัฒนาดังกล่าวจะเห็นตัวอย่างได้จากประเทศตะวันตกได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งอเมริกาที่ได้พัฒนาประเทศไปโดยอาศัยรากฐานแห่งวัฒนธรรมเช่นนี้ แม้ว่าจะมีการปฏิรูปวิทยาศาสตร์ศึกษาขึ้นในอเมริกาก็ตาม ก็เกิดจากความต้องการเป็นที่หนึ่งในโลกไม่ว่าจะเป็นเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและการทหาร [44] ลักษณะดังกล่าวนี้จึงทำให้โลกต้องประสบกับปัญหามากมาย อันนำไปสู่ผลร้ายนานาประการดังที่ประสบอยู่ในปัจจุบัน การที่จะออกไปจากปัญหาดังกล่าวได้นั้น พระธรรมปิฎกเห็นว่า การที่จะพัฒนาสังคมไทยไปสู่ความยั่งยืนได้นั้น คนไทยจะต้องมีความเข้าใจในวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างชัดเจนว่า เป็นกระบวนการคิด การค้นคว้าหาความรู้อย่างเป็นระบบ สืบสาวเหตุปัจจัยให้พบความจริงของสิ่งต่าง ๆ มิใช่เป็นองค์ความรู้สำเร็จรูปที่จะต้องท่องจำแล้วนำมาใช้ ดังท่านเสนอว่า

"การมองเทคโนโลยี จะต้องมองลงไปถึงความหมายพื้นฐาน คือตัวภูมิปัญญา หรือ ตัวความรู้ และการมองอย่างนี้จะโยงไปหาวิทยาศาสตร์จะเห็นว่า science คู่กับ technology คือวิทยาศาสตร์คู่กับเทคโนโลยี ถ้าเทคโนโลยีไม่มีวิทยาศาสตร์เป็นฐาน เทคโนโลยีพัฒนาไม่ได้ จึงต้องพัฒนาวิทยาศาสตร์มาเป็นฐานของการพัฒนาเทคโนโลยี คนไทยเรามาก็คิดอยู่แค่เทคโนโลยี ไม่เข้าถึงวิทยาศาสตร์ ถ้าเราจะก้าวขึ้นไปในการกระทำคือการผลิตและการสร้างสรรค์ เราจะต้องมองเทคโนโลยีในความหมายที่ถูกต้อง คือมองลึกลงไปถึงตัวความหมายที่แท้ ที่ลงไปถึงเหตุ คือการนำความรู้โดยเฉพาะวิทยาศาสตร์มาใช้สร้างสรรค์" (พระธรรมปิฎก 2542 :86)

นอกจากนี้ ท่านยังเห็นว่า จะต้องมีการพัฒนาอีกอย่างหนึ่ง ที่ก้าวจากวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมอุตสาหกรรมที่ยังมีข้อบกพร่อง ไม่สมบูรณ์อยู่ นั่นคือ จะต้องรื้อฟื้นวัฒนธรรมพุทธศาสนาขึ้นมา ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่เป็นรากฐานของสังคมไทย ซึ่งมีลักษณะสำคัญคือ เป็นวัฒนธรรมแห่งการที่ต้องรู้หรือวัฒนธรรมแห่งปัญญาความใฝ่รู้ และเป็นวัฒนธรรมแห่งการที่ต้องทำหรือพึ่งตนและทำตนให้เป็นที่พึ่งได้ โดยท่านเสนอว่า

"วัฒนธรรมพุทธศาสนาเป็นวัฒนธรรมแห่งความใฝ่รู้ และสู้สิ่งยากอย่างมันคง... วัฒนธรรมวิทยาศาสตร์ยังไม่พอ เพราะอะไร เพราะแม้ว่าวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์จะสร้างความใฝ่รู้ มีนิสัยแห่งความคิดมีเหตุมีผลและวัฒนธรรมอุตสาหกรรมจะช่วยให้สู้สิ่งยากก็จริง แต่เรื่องหนึ่งที่วิทยาศาสตร์ไม่เคยพูดถึง คือ การพัฒนาคน วัฒนธรรมพุทธนั้นถือการพัฒนาคนเป็นหัวใจหรือแกนกลางของทุกอย่าง... เพื่อให้มนุษย์มีอิสรภาพ ... วิทยาศาสตร์เท่าที่เป็นมายังมีความคับแคบ เพราะมุ่งสนองความคิดมุ่งหมายใฝ่ฝันที่จะพิชิตธรรมชาติ(ภายนอก) และมาประสานรับใช้สนองความมุ่งหมายของวัฒนธรรมอุตสาหกรรม ซึ่งตั้งอยู่บนฐานแห่งความเชื่อที่ว่า ความสุขอยู่ที่การมีวัตถุเสปบริโภคอย่างพร้อมพร้อม ยิ่งเสปมากก็ยิ่งสุขมาก... วัฒนธรรมวิทยาศาสตร์จึงไม่สัมพันธ์กับเรื่องของการพัฒนาคนไปสู่อิสรภาพ ด้วยเหตุนี้จึงจะต้องให้มีวัฒนธรรมพุทธเดิมเข้ามา เพื่อที่จะสร้างความใฝ่รู้สู้สิ่งยาก พร้อมทั้งให้มีการพัฒนา

คนไปสู่อิสรภาพ และการพัฒนาคนนั้นก็จะทำให้เทคโนโลยีไม่เป็นพิษเป็นภัยอีกด้วย"

(พระธรรมปิฎก 2543 :126-127)

ดังนั้น "ไม่ว่าเทคโนโลยีจะเจริญก้าวหน้ามากเท่าใด ก็เป็นเพียงส่วนเสริมหรือเป็นตัวการพิเศษในระบบการดำรงอยู่ของมนุษย์" (พระธรรมปิฎก 2543 :126-127)

การพัฒนาสังคมไทยเพื่อก้าวไปสู่ความทันสมัยในทศวรรษของพระพรหมคุณาภรณ์ จึงต้องมีรากฐานสำคัญอยู่ที่คนไทยจะต้องรู้จักตัวตนคือสังคมไทยให้แจ่มแจ้ง ซึ่งตัวคนไทยในที่นี่มีพระพุทธศาสนาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดในทศวรรษของท่าน การที่จะพัฒนาสังคมไทยได้ด้วยดีนั้น จึงต้องมีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานที่สำคัญเสมอ และการพัฒนาสังคมไทยที่มีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานนี้ มีศักยภาพที่จะเป็นทางออกของการพัฒนาอารยธรรมโลกได้

เอกสารอ้างอิง

เทพเวที, พระ(ประยุทธ์ ปยุตโต). พระพุทธศาสนาในเอเชีย. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2531.

----- พุทธศาสนากับสังคมไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2532.

----- อารยธรรมไทย:ทางเลือกออกจากยุคพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เทียนวรรณ, 2532.

----- การศึกษาที่สากลบนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2532.

----- ทางออกจากระบบเศรษฐกิจที่ครอบงำสังคมไทย, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, 2532.

----- รากฐานพุทธจริยศาสตร์สำหรับสังคมไทยร่วมสมัย. แปลจาก Foundations of Buddhist Social Ethics for Contemporary Thailand โดยวีระ สมบูรณ์. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2533.

----- พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2537.

----- "ศึกษาศาสตร์เพื่อสังคมไทย". ศึกษาศาสตร์สาร. 1-2 (ตุลาคม 2531-กันยายน 2532) : 12-24.

ธรรมปิฎก, พระ (ประยุทธ์ ปยุตโต). ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ. พิมพ์ครั้งที่ 7, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, 2537.

----- วัฒนธรรมไทย : สูญคนเป็นผู้นำและเป็นผู้ให้. พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2537.

----- พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ 8, กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538.

----- เศรษฐศาสตร์ตามแนวพุทธศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 5, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2538.

----- การพัฒนาที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, 2539.

----- คนไทยสู่ยุคไอที. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, 2540.

----- มองสันติภาพโลกผ่านภูมิหลังอารยธรรมโลกาภิวัตน์. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, 2542.

----- การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยจิตวิทยาแบบยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, 2543.

----- รู้จักอเมริกา หันมาดูศักยภาพของไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อมรินทร์, 2546.

ปรีชา ช่างขวัญยืน. ธรรมวัจนโวหารไทย. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.

- ไพศาล วิสาโล, พระ. **พุทธศาสนากับคุณค่าร่วมสมัย**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2529.
- มหาวิทยาลัยพระพุทธรศาสนาแห่งโลก. **สัมมาทัศนะของพระนักปราชญ์ไทยเรื่องประเทศไทยกับมหาวิทยาลัยพระพุทธรศาสนาแห่งโลก**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยพระพุทธรศาสนาแห่งโลก, 2546.
- ราชวรมณี, พระ(ประยูรค์ ปยุตโต). **ไตรภูมิพระร่วง : อิทธิพลต่อสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : ชุมนุมศึกษาพุทธธรรมและประเพณี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526.
- . **สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2527.
- สมบุญ สุธำราญ. **พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.
- อภิญา เพ็องฟูสกุล. “ศาสนทัศน์ของชุมชนเมืองสมัยใหม่ : ศึกษากรณีวัดพระธรรมกาย” **พุทธศาสนศึกษา**. 5(1 มกราคม - เมษายน 2541).
- Debvedi, Phra (P.A. Payutto). **Freedom : Individual and Social**. 2 nd.; Bangkok : Buddhadhamma, 1990.
- Jackson, Peter A. **Buddhadasa : A Buddhist Thinker for the Modern World**. Bangkok : the Siam Society, 1988.
- . **Buddhism, Legitimation, and Conflict : the Political Functions of Urban Thai Buddhism**. Singapore : Institute of Southeast Asian Studies, 1990.
- Keyes, Charles F. **Thailand : Buddhist Kingdom as Modern Nation – State**. Bangkok : D.K. Books House, 1989.
- Olson, Grant. A. “A Person-Centered Ethnography of Thai Buddhism : The Life of Phra Rajavaramuni (P.A. Payutto)” . Ph.D. Dissertation. USA : Cornell University, 1989.
- . “From Buddhadasa Bhikkhu to Phra Debvedi .” in . Sulak Sivaraksa (Ed.). **Radical Conservatism : Buddhism in The Contemporary World**. Bangkok : The Inter-Religious Commission for Development and International Network of Engaged Buddhists, 1990.
- . (trans.). **Buddhadhamma : Natural Laws and Values for Life**. Albany : State University of New York, 1995.
- Payutto, P.A. **Buddhist Solution for the Twenty-First Century**. Bangkok : Buddha-dhamma Foundation, n.d.
- . **Good, Evil and Beyond : Kamma in the Buddha’s Teaching**. Bangkok : Buddhadhamma Foundation, 1995.
- . **Toward Sustainable Science : A Buddhist Look at Trends in Scientific Development**. Bangkok : Buddhadhamma Foundation, 1995.
- . **Buddhist Economics : A Middle Way for the Market Place**. Bangkok : Buddhadhamma Foundation, 1998.
- Rajavaramuni, Phra. **Looking to America to Solve Thailand’s Problems**. trans. by Grant A. Olson, Bangkok : Sathirakoses-Nagapradipa Foundation & The Thai- American Project California, 1987.
- . **Thai Buddhism in the Buddhist World**. 5 th.; Bangkok : Mahachula Buddhist University Press, 1990.
- Satha-Anand, S. “Religious Movements in Contemporary Thailand : Buddhist Struggle for Modern Relevance”. **Asian Survey**. April, 1990.
- Swearer, Donald K. **The Buddhist World of Southeast Asia**. USA : State University of New York, 1995.